

Etyka zawodowa kuratora sądowego

MONIKA CENDROWSKA

ORCID: 0000-0003-4361-1285

Kurator specjalista

Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu

Abstrakt

Opracowanie przedstawia szczególne znaczenie etyki zawodowej w pracy kuratora sądowego. Etyka zawodowa jest istotna dla podejmowania moralnie słusznych decyzji oraz zapobiegania niewłaściwemu postępowaniu i nadużyciom nie tylko w stosunku do podopiecznych, lecz także w interakcjach ze współpracownikami. Poza wiedzą naukową i umiejętnościami system wartości, którym kierują się kuratorzy zawodowi, odgrywa kluczową rolę w ich zawodowym postępowaniu.

Słowa kluczowe: kurator zawodowy, etyka zawodowa, Kodeks etyki kuratora sądowego

Kurator sądowy to zawód zaufania publicznego. Od osób wykonujących tę pracę wymaga się nie tylko wiedzy teoretycznej zdobytej podczas studiów, aplikacji oraz szkoleń, ale przede wszystkim szczególnych umiejętności, które pozwalają na wykonywanie zadań służbowych w sposób profesjonalny. Kurator zatem musi nie tylko być absolwentem jednego z kierunków studiów wskazanych w ustawie, lecz także mieć odpowiednie cechy charakteru predestynujące go do tej ważnej społecznej roli¹. Kodeks etyki określa cechy osobiste kuratora, które w pewnym zakresie definiują nieostre pojęcie zawarte w przepisie art. 5 ust. 1 pkt 2

¹ M. Kaniewska, *Kształtowanie umiejętności niezbędnych w pracy kuratora, w funkcjonowaniu w środowisku zawodowym oraz w zarządzaniu zespołem*, Warszawa 2012, s. 4.

ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001 roku dotyczące „nieskazitelnosci charakteru”, wymieniając wśród nich: „postępowanie zgodne z zasadami uczciwości, honoru i szacunku dla innych osób oraz przestrzeganie dobrych obyczajów”². Specyfika wykonywanego zawodu stawia przed kuratorami sądowymi bardzo wysokie wymagania dotyczące zarówno wszechstronności zgromadzonej wiedzy, jak i umiejętności stawiania określonych celów i ich osiągnięcia. Praca kuratora to też wzajemne relacje wewnątrz grupy zawodowej, które powinny być nacechowane szacunkiem, życzliwością i lojalnością. Do relacji kuratora z innymi współpracownikami odnosi się też Kodeks etyki kuratora sądowego³. Etyka zawodowa określa, jak przedstawiciele określonego zawodu powinni postępować, a jak nie. Jej celem jest regulacja stosunków moralnych między profesjonalistą — kuratorem sądowym — a jego podopiecznymi. Regulacja ta konkretyzuje, uzupełnia i pogłębia normy etyki ogólnej, aby uzgadniać sprawność profesjonalną z moralnością obowiązującą w danej kulturze⁴. Kodeks zawiera zasady postępowania kuratora wobec podopiecznych, a wśród tych zasad wymienić należy zachowanie szacunku dla podopiecznego, dystansu, rozważań oraz obiektywizmu, działanie dla dobra podopiecznego i jego prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. Zakazuje zaś wykorzystywania kontaktów służbowych z podopiecznymi do osiągnięcia korzyści osobistych i nakazuje zachowanie tajemnicy służbowej⁵.

Składając ślubowanie, kurator zobowiązuje się do postępowania zgodnie z zasadami etyki zawodowej, mając na względzie dobro Rzeczypospolitej Polskiej i dobro osób podlegających jego pieczy. Zobowiązania te stawiają go w sytuacji szczególnej, nakładają na niego odpowiedzialność za podejmowanie działań dla pomyślności społecznej i jednostkowej. Dobro wspólne to ogół warunków życia społecznego, w których ludzie mogą pełniej i łatwiej osiągnąć własną doskonałość. Jest to stan idealny, do którego należy dążyć i dla którego osiągnięcia należy stale podejmować nowe działania i wyzwania. Służy temu mię-

² S. Stasiorowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna sądowego kuratora zawodowego — o potrzebie zmian*, „Probacja” 2012, nr 3, s. 192.

³ M. Kaniewska, *Kształtowanie umiejętności...*, s. 4.

⁴ S. Stasiorowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna...*, s. 191.

⁵ *Ibidem*, s. 193.

dzy innymi system sądowych środków ochrony przed niedostosowaniem społecznym i recydywą. Państwo poprzez władzę sądowniczą ustanawia kuratelę wszędzie tam, gdzie dobro wspólne jest zagrożone: czy przez zaniedbania wychowawcze i opiekuńcze rodziców, czy to przez demoralizację i czyny karalne nieletnich, czy też wreszcie przez wykroczenia i przestępstwa dokonywane przez dorosłych. Kurator stara się wpływać na podopiecznego w taki sposób, by rozbudzić w nim potrzebę osobistej doskonałości i dać mu nadzieję, że jej osiągnięcie jest możliwe. Kurator służy dobru wspólnemu, przekazując oddanym pod opiekę osobom określone wartości. Są to wartości pożądane z punktu widzenia społeczeństwa, między innymi poszanowanie życia i integralności cielesnej, prawdy, własności. Kuratela — jako przekaz wartości — jest równocześnie swoistym aktem sprawiedliwości społecznej. Osoby poddane kurateli mają za sobą liczne negatywne doświadczenia i krzywdy ze strony środowiska, które je kształtowało. Ich aktualna sytuacja nie jest zatem całkowicie od nich zależna. Kurator jest swego rodzaju pomostem pomiędzy powierzoną mu osobą a społeczeństwem. Jednak jego rola nie ogranicza się jedynie do orędzia słownego czy też osobistego przykładu. Swoją rolę — służbę dobru wspólnemu i przekaz wartości — osiągnąć może tylko poprzez konkretne działania, przez konkretną pomoc. Podopieczni znajdują się przeważnie w sytuacjach, które ich osaczają, które jawią im się jako nierozwiązywalne. Mogą to być na przykład brak pracy, brak środków do życia czy zagrożenie utratą domu. Kurator pomaga przede wszystkim w rozwiązywaniu najbardziej podstawowych i codziennych problemów. Profesja kuratorska ma wymiar immanentnie etyczny. Jej etos wynika z samej istoty tego zawodu, z tego, czym on jest i jakie cele przed nim stoją. Kurator, realizując swoje zadania, włącza się w urzeczywistnianie podstawowych zasad, na których opiera się życie społeczne — zasady dobra wspólnego, sprawiedliwości, pomocniczości (subsydiarności) i solidarności⁶.

Podstawą rozwiązywania sporów w przypadku naruszenia zasad etyki przez kuratorów sądowych jest uchwalony przez Krajową Radę Kuratorów 6 maja 2004 roku Kodeks etyki kuratora sądowego⁷. W preambu-

⁶ T. Jedynek, K. Stasiak, *Funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej w świetle regulacji prawnych. Zadania kuratorów*, Warszawa 2006, s. 34.

⁷ S. Stasiorowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna...*, s. 192.

le do tego kodeksu zostały zawarte zarówno cele autoteliczne — dobro publiczne, dobro osób objętych oddziaływaniem kuratorskim, dbałość o właściwą rangę zawodu — jak i heteroteliczne — uznanie wartości i godności oraz praw i obowiązków każdego człowieka. Kodeks odnosi się do relacji kurator–podopieczny oraz kurator–współpracownicy. Zapisy kodeksu odnoszą się również do osoby patrona, który powinien dołożyć wszelkich starań w celu należytego przygotowania aplikanta do wykonywania zawodu kuratora pod względem merytorycznym i etycznym⁸. Kodeks opiera się na fundamencie uznania wartości, godności i niepowtarzalności istoty ludzkiej, jej praw i obowiązków. Wyraża poszanowanie dla sprawiedliwości, solidarności, równości i wolności. Jego celem są sprzyjanie tym wartościom oraz pomoc w społecznej readaptacji i osiągnięciu stabilizacji życiowej osób podlegających kuratorowi. Ponadto zawiera standardy postępowania z podopiecznymi i ze współpracownikami. Pozwala też na ocenę postępowania kuratora i uświadamia moralny wymiar jego pracy. Zasady ogólne kładą nacisk na profesjonalizm kuratora, jego kompetencje jako funkcjonariusza publicznego i pracownika wymiaru sprawiedliwości. Są także wyrazem troski o wizerunek kuratorskiej służby sądowej⁹.

Artykuł 3 Kodeksu etyki kuratora sądowego określa cechy osobiste podmiotu, czyli kuratora, które wyznaczają ramy jego działania. Kurator bezwzględnie musi przestrzegać następujących zasad:

- uczciwości — godnego zachowania, postępowania, szczerości, prawdomówności, sumienności, przyzwoitości, które wynikają z poczucia obowiązku;
- honoru — dobrej reputacji, dobrego imienia, poczucia dumy i godności osobistej — poczucia własnej wartości;
- dobrych obyczajów (wiele zachowań międzyludzkich regulowanych jest przez konwencje zwyczajowe, których lekceważenie może prowadzić do społecznego potępienia i utraty szacunku, a w przypadku kuratora — także do utraty autorytetu w środowisku).

Pojęcie dobrych obyczajów nie wymaga osobnego normowania w przepisach. Każdy bowiem w normalnym procesie wychowania otrzy-

⁸ M. Kaniewska, *Kształtowanie...*, s. 12.

⁹ S. Stasiorowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna...*, s. 192.

muje praktyczną wiedzę na przykład o tym, że rzucanie śmieci na ulicę, nadużywanie alkoholu, grubiaństwo albo nawet niestosowny ubiór są zachowaniami spotykającymi się ze społecznym odrzuceniem. Lekceważenie dobrych obyczajów może doprowadzić do utraty powagi i poszanowania w środowisku, do utraty autorytetu, a wreszcie do uniemożliwienia realizacji zadań¹⁰.

Artykuł 4 Kodeksu etyki kuratora sądowego, podobnie jak art. 1 tegoż kodeksu, można by nazwać kompetencyjnym. Zawarto w nim obowiązek poszerzania wiedzy i umiejętności, aby jak najlepiej służyć dobru podopiecznych i dobru wspólnemu. Nierespektowanie tej normy musi prowadzić do działań nieadekwatnych, których skuteczność wychowawcza jest problematyczna. Brak efektów pracy przekłada się bezpośrednio na brak satysfakcji z pracy. Z kolei po stronie podopiecznych rodzi poczucie bezkarności i przekonanie o nieudolności organów sądowych. W społeczeństwie zaś rosną przekonanie o bezskuteczności tej formy resocjalizacji oraz niechęć do jej rozwijania i promowania. Pojawiają się postulaty zaostrzania kar i budowy więzień¹¹.

Kurator sądowy zgodnie z art. 5 Kodeksu etyki kuratora sądowego, realizując swoje ustawowe zadania, ma swobodę wyboru metod i środków oddziaływania, zgodnych z aktualnym stanem wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i resocjalizacji oraz pracy socjalnej. Artykuł gwarantuje autonomię kuratora. Można go porównać do zasady niezawisłości sędziego. Kurator wykonuje orzeczenia i zarządzenia sądu i sędziego, a więc w tym znaczeniu jest od obu tych instytucji zależny. Zachowuje jednak swobodę doboru metod do wykonania zleconych czynności, pod warunkiem że mieszczą się one w ramach wyznaczonych przez obowiązujące prawo i aktualny stan wiedzy w wymienionych naukach. Implikuje to zatem konieczność znajomości przepisów prawa, jak również osiągnięć nauk o wychowaniu¹².

Artykuł 6 omawianego kodeksu określa zachowania i postawę kuratora względem podopiecznego: szacunek należy każdej osobie ze względu na jej godność, konieczny dystans i rozagę. Kurator jest partnerem, a nie kumplem podopiecznego. Określenie adekwatnego dystansu wy-

¹⁰ T. Jedynak, K. Stasiak, *Funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej...*, s. 36.

¹¹ *Ibidem*, s. 37.

¹² *Ibidem*.

maga zatem rozwagi. Rozwagi wymagają w ogóle kontakty z podopiecznym — zakaz podejmowania przez kuratora zachowań ryzykownych, mogących wywołać agresję podopiecznego, na przykład dyskusji z pijanym czy pobudzonym podopiecznym, ośmieszania. Wymagania muszą być formułowane zgodnie z możliwościami podopiecznego — stąd metodyczny postulat oddziaływań zindywidualizowanych — praca z indywidualnym przypadkiem. Postępowanie podopiecznego musi być oceniane obiektywnie, czyli ani zbyt surowo, ani zbyt pobłażliwie¹³.

Jak wskazuje art. 7 kodeksu, działania podejmowane przez kuratora sądowego mające na celu dobro podopiecznego i jego prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie są normą nadrzędną wszelkich działań — przede wszystkim liczy się dobro osoby podlegającej pieczy kuratora. Tuż za nim stoi dobro społeczeństwa, prawidłowe funkcjonowanie podopiecznego wpływa bowiem na lepsze funkcjonowanie całego społeczeństwa. Tak więc celem jest przede wszystkim dobro podopiecznego, ale zawsze w związku z dobrem społecznym¹⁴. Kurator sądowy chociaż swoją działalność wykonuje zawodowo, to jednak w relacjach z podopiecznym musi pozostać absolutnie bezinteresowny. Interesowność kuratora rzuca cień na całość jego działań oraz może przełożyć się na opinię o całym środowisku. Wskazują na to przykłady pochodzące z innych środowisk zawodów zaufania publicznego. Przypadki przekroczenia tej normy przez jednego czy nawet kilku przedstawicieli środowiska podrywają zaufanie do całego środowiska zawodowego i dają powód do niesprawiedliwych ocen względem zdecydowanej większości przedstawicieli danego zawodu, ofiarnie i uczciwie wykonujących swoje obowiązki¹⁵. Wszelkie informacje o podopiecznym oraz jego rodzinie uzyskane przez kuratora sądowego podczas wykonywania przez niego ustawowych zadań objęte są tajemnicą (art. 9 Kodeksu etyki kuratora sądowego). Nie narusza tajemnicy kurator, który przekazuje tego rodzaju informacje w celach służbowych. Nakaz zachowania tajemnicy służbowej nie wymaga komentarza, chodzi w nim bowiem o ochronę prawa do dobrego imienia i do prywatności, a mają one swoje źródło w osobowej godności człowieka. Ponadto norma ta daje gwarancje anonimowości

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, s. 38.

¹⁵ *Ibidem*.

tym wszystkim, którzy udzielają kuratorowi informacji. Bez nich poruszałby się w środowisku po omacku i nie mógłby zweryfikować żadnej informacji¹⁶.

Zasada etyki(ety) właściwie jest normą pozamoralną — dotyczy sfery tego, co się zwie *savoir-vivre*. Zasadniczo można ją sprowadzić do zasady: traktujcie innych tak, jakbyście sami chcieli być traktowani. Jest sprawą oczywistą, że przestrzeganie tej normy będzie pozytywnie wpływać na atmosferę w zespole, a jej lekceważenie tę atmosferę zatruje¹⁷. Atmosfera zaufania w zespole pracowniczym jest ważnym czynnikiem, idzie w parze z jednoznacznością funkcji pełnionych przez poszczególnych członków. Gdy brakuje zaufania do współpracowników, podwładnych czy przełożonych, pojawia się stan napięcia psychicznego, które przejawia się niezadowolaniem z pracy oraz pogorszeniem ogólnego samopoczucia i stanu zdrowia. Nieprawidłowa atmosfera pracy utrudnia skuteczne porozumiewanie się, a na linii zwierzchnik–podwładny stwarza niekorzystną blokadę. Stwierdzono, że pracownicy oceniający nisko swojego zwierzchnika na skali troskliwości i komunikatywności doświadczali jednocześnie silniejszej presji psychicznej. Jakość stosunków międzyludzkich w środowisku pracy odbija się głównie na różnych aspektach zdrowia psychicznego. Badania wskazują jednak, że istnieje również związek między jakością stosunków międzyludzkich a licznymi symptomami fizycznymi¹⁸. W kontaktach służbowych kurator sądowy powinien być uprzejmy, lojalny i koleżeński. Jego relacje z kuratorami i innymi współpracownikami powinny cechować się taktem, życzliwością i szacunkiem. Jeśli kurator nie radzi sobie z obowiązkami lub wręcz zwraca się o pomoc, to koledzy mają moralny obowiązek udzielić mu jej w ramach swoich możliwości (art. 10 Kodeksu etyki kuratora sądowego). Zasada pomocniczości (subsydiarności) jednocześnie zakazuje wyręczać kolegów w tym, co są w stanie wykonać, a więc nakazuje szacunek dla autonomii kuratora i jego samodzielności w realizowaniu zadań kuratorskich¹⁹.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, s. 39.

¹⁸ B. Hołyst, E. Wojtera, *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*, Warszawa 2013, s. 21.

¹⁹ T. Jedynak, K. Stasiak, *Funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej...*, s. 39.

Kurator sądowy w obecności podopiecznych lub osób postronnych nie powinien wypowiadać niekorzystnych opinii o współpracownikach (art. 12 Kodeksu etyki kuratora sądowego). Zasada zachowania autorytetu stoi na straży dobrego imienia kuratorów. Z jednej strony każdy ma prawo do dobrego imienia, z drugiej zaś — w pracy z podopiecznymi wiele zależy od uznania przez nich autorytetu kuratora. Norma ta chroni spójność i dobrze pojęty interes służby²⁰.

Moralna odpowiedzialność patrona aplikacji odgrywa kluczową rolę w przygotowaniu aplikanta do zawodu: „kurator sądowy, któremu powierzono obowiązki patrona, powinien dołożyć wszelkich starań dla należytego przygotowania aplikanta do wykonywania zawodu kuratora pod względem merytorycznym i etycznym”. Od jego zaangażowania zależy ukształtowanie w aplikancie wizji jego roli zawodowej, stosunku do podopiecznych i do obowiązków kuratorskich. Zaniedbania patrona w tym zakresie niewątpliwie przekładają się na sprawność i wizerunek całego zespołu, na ewentualne szkody dla podopiecznych lub samego aplikanta²¹. Kurator powinien zgłosić wszelkie uwagi o dostrzeżonych zaniedbaniach lub błędach w postępowaniu innego kuratora. W przypadku rażącego zaniedbania obowiązków lub zasad etycznych kurator jest zobowiązany do poinformowania o tym bezpośredniego przełożonego tego kuratora. Dbałość o odpowiedni poziom moralny przedstawicieli zawodu służy także ochronie dobrego imienia, potępia czyn, a nie sprawcę. Jednocześnie zakazuje wszelkich form zatajania poważnych zaniebnień. Jeżeli kurator, który dopuścił się zaniebnień, przyjmie uwagi kolegi i naprawi skutki swojego działania, problem może zostać rozwiązany. Jeżeli jednak nie chce zmienić swojego postępowania lub dopuszcza się ciężkich przewinień, to w imię dobra wyższego rzędu — dobra podopiecznego, społeczeństwa czy służby kuratorskiej — o sprawie należy poinformować przełożonego tego kuratora, który dopuścił się zaniebnień lub błędów²².

Zasada solidarności zawodowej wyrażona w art. 15 Kodeksu etyki kuratora sądowego, wyraźnie wskazuje, że odnosi się ona tylko do sytuacji, w których kurator przekonany jest o niesłuszności zarzutów pod

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, s. 40.

adresem swojego kolegi. W imię poszanowania prawdy, ale także godności pomówionego, powinien bronić kolegi. Niespełnienie tej normy skutkuje rażącym zaniedbaniem zasad etycznych, czyli naruszeniem art. 14 Kodeksu etyki kuratora sądowego²³.

Reasumując, można stwierdzić, że etyka zawodowa kuratora sądowego jest przykładem etyki odpowiedzialności. Odpowiedzialność jest bowiem tą kategorią, która dominuje nad wszystkimi przejawami aktywności kuratora sądowego i porządkuje je. I chociaż nie jest wprost nazwana, to pozostaje w tle Kodeksu etyki kuratora sądowego. Kodeks etyki zawodowej nie zastąpi sumienia czy zmysłu moralnego, ale może pełnić funkcję drogowskazu na drodze trudnych wyborów i dylematów zawodowych²⁴.

Bibliografia

- Hołyst B., Wojtera E., *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*, Warszawa 2013.
- Jabłonko O., *Etyczne aspekty w pracy kuratora sądowego z nieletnim*, „Edukacja Humanistyczna. Półrocznik myśli społeczno-pedagogicznej” 2023, nr 1 (48), s. 24–36.
- Jedynak T., Stasiak K., *Funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej w świetle regulacji prawnych. Zadania kuratorów*, Warszawa 2006.
- Kaniewska M., *Kształtowanie umiejętności niezbędnych w pracy kuratora, w funkcjonowaniu w środowisku zawodowym oraz w zarządzaniu zespołem*, Warszawa 2012.
- Kaniewska M., *Praca kuratora w świetle ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 o ochronie danych osobowych, ochrona prawna kuratorów jako funkcjonariuszy publicznych*, Warszawa 2011.
- Kaniewska M., *Prawo karne wykonawcze w pracy kuratora dla dorosłych*, Warszawa 2011.
- Rzepniewski A., *Samorząd kuratorski*, [w:] *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynak, K. Stasiak, Warszawa 2014, s. 161–171.
- Stasiak K., *Charakterystyka stosunku pracy kuratora sądowego i aplikanta kuratorskiego*, [w:] *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynak, K. Stasiak, Warszawa 2008, s. 101–126.
- Stasiorowski S., *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna sądowego kuratora zawodowego — o potrzebie zmian*, „Probacja” 2012, nr 3, s. 191–228.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

Professional ethics of probation officers

Abstract

The study shows the particular importance of professional ethics in the work of a probation officer. Professional ethics are important and crucial in making morally right decisions and in preventing misconduct and abuse, not only in relation to wards but also in interactions with colleagues. In addition to scientific knowledge and skills, the value system guiding probation officers plays a key role in their professional conduct.

Keywords: probation officer, professional ethics, code of ethics for probation officers